

УДК 37.018.46

*Вікторія Стойкова,
ORCID iD 0000-0003-2862-1143
кандидат педагогічних наук,
заступник директора з науково-педагогічної роботи
Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
viktoriya.stoykova@moippo.mk.ua*

САМОРОЗВИТОК ПЕДАГОГА: ВІД МАКСИМ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ Я. ЧЕПІГИ ДО РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОЄКТУ

У статті обґрунтовано принципи професійного саморозвитку педагога в сучасній українській школі в контексті класичної педагогічної науки (на підставі вивчення наукових праць українського вченого, педагога, психолога, громадського діяча, фундатора української національної школи, методиста Якова Феофановича Чепіги) з урахуванням викликів постіндустріального суспільства.

Виокремлено шість фундаментальних педагогічних принципів-максим Я. Чепіги щодо процесів саморозвитку педагога. Отримані висновки екстрапольовано на сучасну систему професійного розвитку педагогів. Доведено, що в різні періоди суспільного розвитку місце всіх видів освіти кардинально змінилося. В умовах постіндустріального суспільства (на відміну від індустріального) ключове місце посідає інформальна освіта.

Об'єктивовано структуру автодинамічної системи саморозвитку педагога та обумовлено, що її безперерйне функціонування можливе за умови реалізації Концепції інформальної освіти педагогів Миколаївської області, ініційованої Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти.

***Ключові слова:** автодинамічна система саморозвитку; концепція інформальної освіти; максими професійного саморозвитку; мотивація, потреби, принципи формування компетентності; самодіагностика, Яків Чепіга.*

© Стойкова В. В., 2020

Вступ.

Трансформація індустріального суспільства в інформаційно-знаннєве формує нове соціальне замовлення на зміст освіти, освітні технології та професійні компетентності сучасного педагога. Нині освіта стає одним із головних чинників успіху як окремої держави, компанії (підприємства), так і окремої особистості. А педагог у таких умовах одночасно стає і об'єктом, і провідником еволюційних змін.

Однак аналіз національної класичної педагогічної спадщини доводить, що сучасні вимоги до складників професіоналізму вчителя виникли не сьогодні, вони сформувались історично й мають глибинне національне педагогічне підґрунтя. Зокрема питання саморозвитку педагога ґрунтовно

досліджено в наукових працях К. Ушинського, Я. Чепіги, В. Сухомлинського й інших класиків української педагогічної науки.

У подальшому ці дослідження набули свого розвитку в наукових працях І. Барсукова, Т. Борисової, І. Наумченка, О. Прокопової та інших вітчизняних і зарубіжних науковців і педагогів. Зокрема питання професійної педагогічної самоосвіти порушували І. Барсуков, Т. Борисова, І. Наумченко, О. Прокопова.

Однак в умовах постіндустріального суспільства питання саморозвитку й самоосвіти педагога набувають особливого значення (Стойкова В., 2020, с. 11–22) та потребують додаткового вивчення.

Метою статті визначено обґрун-

тування принципів професійного саморозвитку педагога в сучасній українській школі на основі аналізу творчого доробку українського вченого, педагога, психолога, громадського діяча, фундатора української національної школи, талановитого методиста Якова Феофановича Чепіги.

Реалізація поставленої мети здійснюватиметься за двома напрямками:

- виокремлення фундаментальних педагогічних принципів-максим Я. Чепіги щодо процесів саморозвитку педагога;
- екстраполяція отриманих висновків на сучасну систему професійного розвитку педагогів й обґрунтування «Концепції інформальної освіти педагогів Миколаївської області».

Професійний саморозвиток педагога за максимами Я. Чепіги.

Під час вивчення наукових праць Я. Чепіги «Народний учитель і національне питання» (Чепіга Я., 2006а) та «Самовиховання вчителя» (Чепіга Я., 2006б) ми виокремили шість ключових максимумів щодо професійного розвитку педагогів, структури їхньої професійної компетентності та спонукальних чинників для реалізації фахового зростання вчителів.

Як основоположну у творчості Я. Чепіги визначено **базову першу максимуму «Про унікальну роль педагога в цивілізаційному та суспільному розвитку».**

«В особі вчителя ми маємо ту культурну силу, що несе людям світло, знання й поступ. Учитель у своїм ідеальнім ореолі займає значне місце в еволюційному рухові людської думки і в духовній творчості людства взагалі. Його праця не обмежується й не вичерпується самим навчанням, а охоплює все, що торкається виховання молодого покоління і втілення в нього високих людських ідеалів і думок» (Чепіга Я., 2006б, с. 129).

У численних працях науковець переконливо доводить, що саме вчитель започатковує нові знання й технології, адже він сприяє розвитку людини, формує її

когнітивну й особистісну сфери, створює освітнє середовище й забезпечує умови отримання оптимальних навчальних, розвивальних і виховних результатів для формування конкурентоздатного фахівця та повноцінного члена суспільства, який стане суб'єктом нового творчого процесу. Водночас саме вчитель поширює новостворені знання і прогресивні технології, забезпечуючи повний цикл їхньої імплементації від сприйняття, усвідомлення, розуміння, оволодіння, застосування й до вдосконалення та перетворення на інноваційний продукт.

Відтак роль учителя як провідника еволюційного розвитку неocenенна в цілому для всієї людської спільноти.

Звертаємо увагу, що перша максима науковця системно проростає в другу, яка окреслює значення педагога у формуванні національної ідентичності та національної свідомості через створення істинно національної школи. Я. Чепіга фундаментально обґрунтовує роль педагогічного працівника як народного вчителя. Він наділяє педагога функціями кристалізатора, акумулятора, провідника й генератора принципів національної автентичної освіти та національного автентичного суспільства.

Не мислить науковець розвитку дитини поза розвитком її національної сутності, а української школи – поза розвитком української нації. Відтак **друга максима «Про роль народного вчителя в розвитку української нації й українського народу».**

«Народний учитель – центральна особа. Але не тільки для дітей. Його діяльність глибша. Вплив його йде од паростей (дітей) через стовбур (школа й просвітня діяльність) у корені, тобто в самий народ. Народний учитель не тільки шкільний учитель, він учитель і народу. Це факт правдивий і дійсний. З народом я зливаюсь, я розчиняюсь у ньому через думки й ідеї, що я вклав у голівку моїх учнів – дітей народу. Я глибоко в цьому переконаний і в цьому напрямкові працюю. Я вчу дітей, але перед очима маю народ, його добробут і майбутнє» (Чепіга Я., 2006а, с. 61).

Зазначимо, що перші дві максими є аксіоматичними, фундаментальними й спонукальними для інших максим, які виголошував Яків Чепіга у своєму науковому доробку. Адже, якщо особистість педагога стоїть одночасно і на початку будь-якого циклу (витка) суспільного й національного розвитку, і в центрі всієї еволюційної спіралі (як ресурсно-мотивувально-контрольовальний фактор), до неї (особистості педагога) висувається низка вимог. І ці вимоги регламентуються тим ступенем мегавідповідальності, яку на себе поклав педагог і (або) його учні, батьки, народ, держава і зрештою світова спільнота: *«Працюючи на полі людської просвіти, учитель прищеплює молодому поколінню свої знання, свої моральні переконання, свої чесноти. Тому на нього лягає велика відповідальність перед людськістю та тим народом, серед якого він працює»* (Чепіга Я., 2006b, с. 129).

Науковець логічно доводить нам, що особистість педагога – це не просто ідеальна статична модель поєднання *«знань»*, *«внутрішнього змісту»* (*«чесноти»*, *«моральне життя»*, *«авторитетна культурна сила в громадянстві»*) *«йому* (учителю; коментар наш – С. В.) *не можна і не годиться застигнути в однім раз назавжди творенім зразку»* (Чепіга Я., 2006b, с. 129).

Інші максими, які ми кристалізували з окремих робіт наукової спадщини Я. Чепіги, пов'язані з компонентами особистості народного українського вчителя-професіонала та необхідними умовами, дотримання яких забезпечить найвищий ступінь продуктивності й результативності педагогічної праці.

Сьогодні така модель супроводжувалася би набором цілком імовірних сучасних прикметників-означень: *«комплексна...»*, *«інноваційна...»*, *«цілісна...»*, *«акмеологічна...»* тощо. Проте відсутність таких означень в оригіналі не змінює цінності самої моделі, адже вона ґрунтується на ідеальному образі народного вчителя-професіонала й містить принаймні чотири важливі максими, а саме:

- Він є цілісною всебічно розвине-

ною особистістю, яка спроможна не лише передавати наукові знання, але й володіє сформованими стійкими навичками використання мисленнєвого апарату (здатності до дивергентного, конвергентного, системного, інших видів мислення) та вирізняється багатим особистісним світом.

Максима 3. Про структуру професійної компетентності педагога.

«Усім апаратом думання та почуття вчитель повинен володіти цілком і певно» (Чепіга Я., 2006b, с. 131).

Очевидно, що ключовими в наведеній максимі Я. Чепіги є дефініції *«думання»* та *«почуття»*. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови запропоновано такі визначення цих понять: *«думання – дія за значенням думати»*; *«думати – розмірковувати над чим-небудь, мислити»*; *«почуття – психічні й фізичні відчуття людини, здатність відчувати, сприймати навколишнє середовище»* (Бусол В., 2005, с. 159, 562).

Зазначимо, що володіння процесом мислення – це володіння здатністю пізнання людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях, тобто здатність виконувати певну розумову діяльність. Мислення породжується потребами практичної діяльності та розвивається в процесі пошуку шляхів їхньої реалізації. Мислення зароджується через відчуття і виходить далеко за його межі.

Здатність мислити реалізується через здатність відчутти (сприйняти) інформацію та виконувати комплекс таких розумових операцій, як: порівняння, узагальнення, синтез, аналіз, оцінювання, абстрагування, конкретизація.

Базисом для виконання розумових операцій є когнітивні процеси запам'ятовування, розуміння, розпізнання тощо.

Відтак теза щодо володіння вчителем *«апаратом думання»* та *«апаратом почуття»* доводить, що до складу професійної здатності (компетентності) педагога, на думку

Я. Чепіги, мають увійти дві рівноправні компоненти: когнітивна та емоційно-чуттєва, що не можуть бути відокремлені й органічно доповнюють одна одну.

Пізніше висновки українського педагога будуть підтверджені низкою загальноновизнаних наукових розвідок. Зокрема Д. Равен у своїх працях доводить, що оцінка когнітивної складової компетентності поза її мотиваційною складовою не має сенсу, адже не враховує мету діяльності людини (Равен Д., 2002, с. 38–40). Розвинена чуттєва сфера людини стає каталізатором її розумової діяльності.

Компетентнісний підхід в освіті забезпечив поштовх до розвитку педагогічної аксіології – галузі наукових знань про цінності освіти, їхню природу, функції, структуру, взаємозв'язки – і реалізації в освітньому процесі принципів дитиноцентризму, педагогіки партнерства, формування громадянської компетентності учасників процесу, національної самосвідомості тощо.

Зазначимо, що реалізувати ціннісно-етичний компонент освіти здатний лише педагог, який відповідає тим особистим якостям, що ставить за мету розвинути й сформувати у своїх вихованців. Саме на ціннісно-етичному компоненті особистостей педагога (як умова навчання та учіння) й учня (як результат навчання та учіння) ґрунтувалась ідеологія української національної школи Я. Чепіги. Зауважимо, що така напрацьована науковцем ідеологія органічно поєднала принципи природовідповідної, дитиноцентричної та національної освіти. Науковець постійно переконує читача, що педагог – це взірець і для дорослих, і для дітей, «душі яких він плекає».

Серед особистісних якостей, які Я. Чепіга вважав ключовими для вчителя, можна виокремити такі: *морально-етичні цінності* (повага до особистості, гідність, чесність, справедливість, добрість, терпіння, любов); *соціально-політичні цінності* (свобода, лідерство, повага до рідної мови і культури, здатність відчувати (співпереживати) – емоційний інтелект, патріотизм,

національна гідність, відповідальність); *інтелектуально-розвивальні цінності* (здатність до особистісного та професійного розвитку – наполеглива праця, самоаналіз, самооцінювання, саморозвиток, самокорекція; когнітивна гнучкість, мисленнєва активність).

Відтак, на нашу думку, **четвертою максимою** наукової спадщини Я. Чепіги щодо професійного розвитку педагогів, структури їхньої професійної компетентності та спонукальних чинників для реалізації фахового зростання вчителів є максима **«Про ціннісно-етичний наскрізний компонент професійної компетентності педагога»**:

«Чесна незаплямована праця педагога вимагає виховання в нас таких чеснот, рис, як справедливість, добрість, терпіння, любов. Вони покажуть учителеві певні шляхи, як досягти цілей і завдань справжньої педагогіки. Виховання їх у нас освітитиме наше життя сяйвом найвищого ідеалу й дасть сили пронести весь тягар учительювання радісно й нехибно» (Чепіга Я., 2006b, с. 131–132).

- Він є творчою особистістю з системним і критичним мисленням, розвинутою здатністю до професійної рефлексії.

Максима 5. Про здатність до рефлексії та педагогічного передбачення:

«Кожний крок свій учитель повинен пильно розглянути і обміркувати, процидити крізь решето знання й досвіду. Кожний його помилковий крок – це не просто хиба, а майже непоправна шкода. Тому педагогові потрібно завжди передбачити наслідки в майбутнім від свого поведження, своїх слів і вчинків» (Чепіга Я., 2006b, с. 131).

Педагогічна праця через свій вплив на цивілізаційний та національний розвиток (перша, друга максими) є процесом із високим ступенем відповідальності, адже помилки й недоліки, яких припускається в процесі виховання педагог, мають триваллий період прояву. Розуміючи це, Яків Чепіга закликав кожного педагога постійно

здійснювати прискіпливий і часто болючий самоаналіз своєї діяльності, кожного свого слова й кожного свого вчинку. Говорючи образною мовою, педагог має бути здатним до неодноразового переживання кожної хвилини свого спілкування з учнями, батьками, колегами, громадою, тобто бути здатним до рефлексії. Така здатність забезпечить педагогу розуміння себе, своїх учинків, їхньої мотивації, причин і наслідків кожного акту педагогічної дії (можливих і дійсних), усвідомлення ступеня педагогічної відповідальності та забезпечить уникнення помилок і недоліків у майбутньому.

- Він здатний розвиватися професійно впродовж життя через проєктування власного розвитку на основі різних видів освіти (де формальна освіта стає стартом (поштовхом) для неформальної та інформальної форм самовдосконалення).

Максима 6. Про навчання та розвиток професіоналізму вчителя протягом життя.

«Стояча вода гниє. Текуча, набираючись сили і моці в боротьбі з перешкодами, власними грудьми прориває собі річище, по якому невпинно несе себе – чисту, прозору.

Повсякчасна праця над собою очищає душу і серце від намулу й життєвого бруду. Вона дає силу нести свої щирі поривання не засміченими неправдою до кінця днів» (Чепіга Я., 2006b, с. 131).

На початку ХХ століття Я. Чепіга наголошував, що для педагога важливим компонентом є постійне самонавчання, саморозвиток та самовиховання. До цього його спонукали перші дві максими.

Життя у ХХІ столітті є більш динамічним (ми переживаємо вже не третю, а четверту промислову революцію). Суспільство, у якому ми живемо, називають інформаційним, знанневим, цифровим. Ці назви визначають, що, з одного боку, знань, якими ми володіємо сьогодні, уже вкрай недостатньо. З іншого боку, загалом знань та інформації, які нас оточують, настільки

багато, що людині (і педагогу насамперед) необхідно володіти навичками роботи з інформацією (відбору, осмислення, узагальнення, продукування нової тощо).

Така тенденція зумовила стрімкий розвиток концепції «Lifelong learning» («Навчання протягом усього життя»), відповідно до положень якої сучасний педагог повинен постійно вдосконалювати свою професійну майстерність та життєву компетентність.

Обґрунтування регіональної Концепції інформальної освіти педагогів Миколаївської області» на основі максимум Я. Чепіги.

Згідно із Законом України «Про освіту» «особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти» (Про освіту, 2017).

Відповідно до чинних нормативних документів «педагогічні й науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати свою кваліфікацію» (Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, 2019). А вибір конкретних форм, видів, напрямів та суб'єктів надання освітніх послуг із підвищення кваліфікації, тривалості й терміну навчання здійснюється педагогом самостійно й може здійснюватись у вигляді інформальної освіти (самоосвіти).

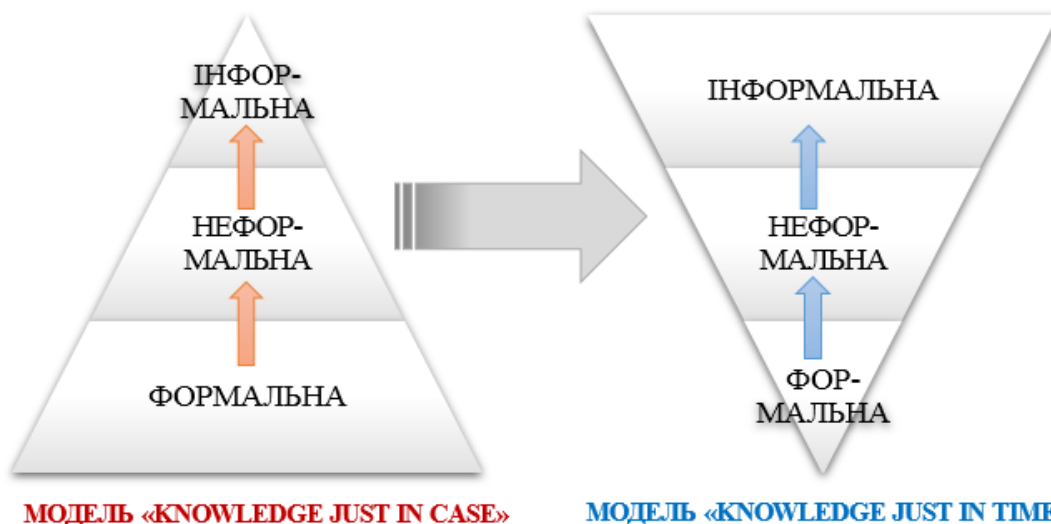
Ситуативний аналіз ролі видів освіти в різні періоди суспільного розвитку доводить, що місце всіх видів освіти кардинально змінилося від епохи індустріального до епохи постіндустріального суспільств. На початку ХХ століття формальна освіта посідала ключове місце й була монополізована державою. У формуванні професійного розвитку важливим був факт отримання професійної фахової (формальної) освіти. Водночас інформальна та неформальна освіти посідали менш значущі позиції. Узагальнено таку модель пов'язують із логістичним принципом «knowledge just in case» – «знання про всяк випадок».

В умовах постіндустріального суспільства у зв'язку з прискоренням усіх

суспільних процесів, зростанням обсягів інформації та глобалізацією ключове місце посідає інформальна освіта. Фахівець зобов'язаний постійно розвивати професійну майстерність через самоосвіту й саморозвиток. Така модель освіти відповідає

принципу «knowledge just in time» – «знання точно в строк». У такій ситуації монополією на професійний розвиток володіє сам фахівець, плануючи й обираючи зміст, провайдера, терміни й умови його реалізації.

ІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО   ПОСТІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО

Рис. 1 *Моделі освіти в індустріальному й постіндустріальному суспільствах*

Джерело: складено автором самостійно

Відтак сам педагог виконує водночас принаймні дві ролі: перша – суб’єкт навчальної діяльності; друга – суб’єкт педагогічної діяльності. Така інтеграція ролей відповідає структурі автодинамічної системи саморозвитку педагога (рис. 2). Вона містить чотири обов’язкових елементи: динамічна система; регулятор або передавальний пристрій; джерело зовнішньої енергії; зворотний зв’язок, який інформує регулятор про необхідність отримання нової порції енергії.

Розглянемо сутність кожного елемента докладніше:

- Динамічна система – це педагог як суб’єкт навчальної діяльності.
- Регулятором або передавальним пристроєм виступають мотиви, які спонукають педагога до саморозвитку й самоосвіти.
- Джерело зовнішньої енергії розглядатимемо у взаємозв’язку двох

складників: педагога як суб’єкта педагогічної діяльності та інформації (знань), які він відбирає для засвоєння. Таке поєднання є джерелом енергії, здатним утворити нову порцію інформації (знань), необхідної для якісного переходу педагога на новий енергетичний (професійний) рівень.

- Зворотний зв’язок – комплекс потреб вищого рівня: потреби належності і причетності; потреби визнання і самоствердження; потреби самовираження (Maslow A. H., 1958). Ця група потреб виражається у бажанні бути впевненим, компетентним, конкурентоспроможним, отримувати визнання й повагу, проявляти креативність і самостійність у прийнятті рішень, відборі засобів тощо.

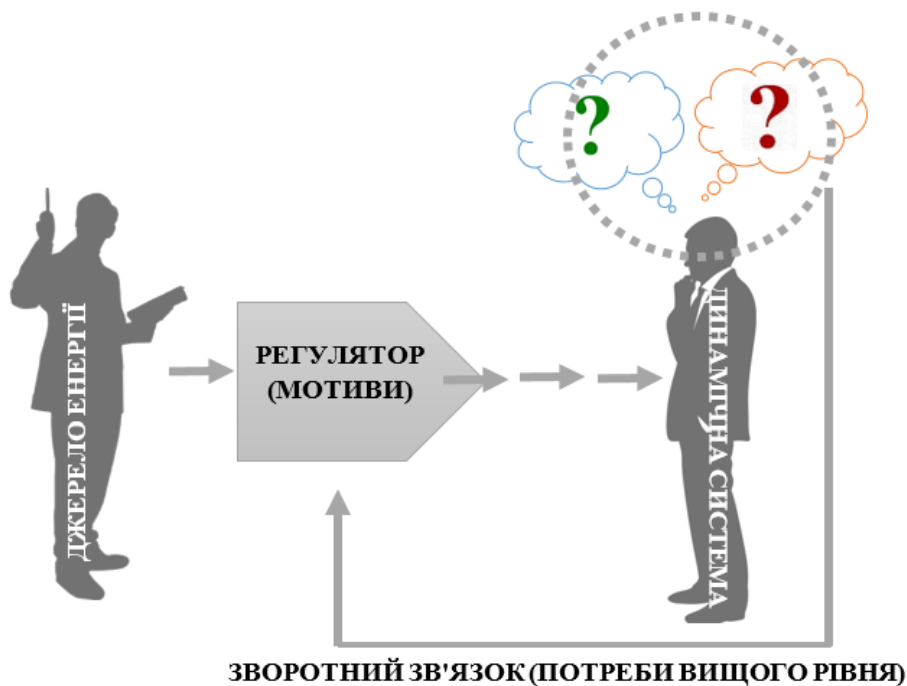

Рис. 2 Модель автодинамічної системи саморозвитку

Джерело: складено автором самостійно

Здатність до саморозвитку свідчить, що педагог має сформовану на найвищому рівні професійну компетентність. Цей рівень відповідає за забезпечення самореалізації й постійне бажання вдосконалювати власну компетентність. Висновок підтверджується принципами формування компетентності, що сформульовані нами (Стойкова В. В., 2018, с. 241):

- Принцип перший. Компетентність можлива лише в динаміці. Припинення динамічного процесу розвитку компетентності призводить до зникнення самої компетентності. Спочатку на її місці залишаються певні навички, уміння та знання. Але без мотивації до їхнього застосування згодом вони також поступово зникають.
- Принцип другий. Процес формування компетентності лише на початкових етапах має бути зовнішньо керованим, за умови безперервності розвитку він починає носити характер самокерованої системи, яка має ознаки автодинамічності (процес засвоєння нової порції знання регулюється вну-

трішніми потребами до саморозвитку та самовдосконалення).

У процесі саморозвитку педагог повинен дотримуватись андрагогічних принципів освіти дорослих. Серед них С. Змеєв виокремлює сім ключових особливостей організації навчального процесу (Змеєв С., 1998), а саме: провідна роль у процесі навчання; прагнення до самореалізації, самостійності, самоврядування й самоусвідомлення; наявність багатого життєвого (побутового, соціального, професійного) досвіду, який може бути використаний як важливе джерело навчання; навчання для вирішення важливої життєвої проблеми й досягнення конкретної мети; бажання невідкладного застосування набутих у процесі навчання вмінь, навичок, здобутих знань і якостей; жорстка детермінація часовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними чинниками, які або обмежують, або сприяють процесу навчання; преференції щодо спільної діяльності того, хто навчається, й того, хто навчає на етапах: діагностики, планування, реалізації, оцінювання й корекції (Стойкова В. В., 2018, с. 241).

М. Кириченко доводить, що процес

навчання під час професійного розвитку педагога повинен здійснюватися з опорою на його досвід; надання пріоритетності самостійній навчальній діяльності; стійкій взаємодії між педагогом як суб'єктом навчальної діяльності та педагогом як суб'єктом педагогічної діяльності; можливості планувати, реалізовувати та оцінювати навчальний процес відповідно до власних потреб, бажань і можливостей, просторових, часових, професійних і побутових чинників, а також соціальних ролей і потреб (Кириченко М., 2016).

Технологічно процес навчання (самонавчання) охоплює низку операцій (Змеєв С., 1998). Вони розпочинаються психолого-андрагогічною діагностикою освітніх потреб і закінчуються етапами оцінювання й корегування процесу й результатів навчання. Важливо зазначити, що на всіх етапах умовою їхньої успішності є стійка мотивація педагога до саморозвитку та самоосвіти.

Досвід підтверджує, що в процесі ор-

ганізації інформальної освіти педагогові трапляються принаймні три виклики. Перший – здатність до усвідомлення власних професійних потреб. Другий часто виникає на фоні першого – несформованість або низький рівень мотивації до саморозвитку й самоосвіти. Третій пов'язаний із наявністю (браком) відповідного середовища професійного розвитку в закладі освіти.

Професійні потреби, які усвідомлює педагог, лежать на другому й третьому рівнях формування компетентності (рис. 3): «усвідомлена некомпетентність» та «усвідомлена компетентність» (Broadwell Martin M., 1969). Водночас велика частка потреб мають прихований, латентний вигляд. Вони відповідають переважно першому ступеню формування компетентності – «неусвідомлена некомпетентність». Для виявлення таких потреб педагогу необхідно скористатися відповідним якісним діагностичним інструментарієм, застосування якого сприятиме переходу від першого до другого рівнів формування компетентності.

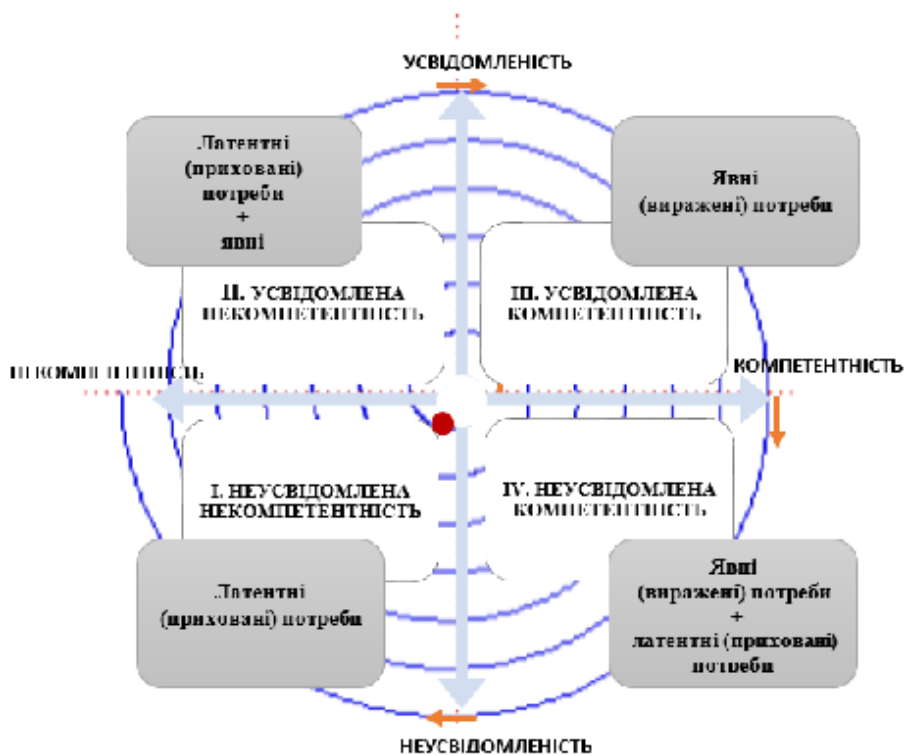

Рис. 3 Цикл розвитку компетентності

Джерело: складено на основі Broadwell Martin M., 1969, адаптованою автором.

Для створення дієвої системи інформальної освіти в регіоні Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти у 2020 році ініціював роботу творчої групи, яка працювала над розробленням Концепції інформальної освіти педагогів Миколаївської області.

Ключовими напрямками реалізації концепції стали три проекти:

- Організаційно-мотиваційна підготовка педагогів до необхідності підвищення професійного розвитку впродовж життя.
- Модель самодіагностування для визначення освітніх потреб педагогів.
- Підготовка керівників до створення ефективного середовища професійного розвитку педагогів та запровадження корпоративних методів навчання в закладах освіти.

Метою реалізації першого проекту є усунення суперечностей між об'єктивною потребою розвитку педагога в системі інформальної освіти та його належної мотивації. Діяльність у рамках проекту сприятиме формуванню стійкої мотивації педагога до саморозвитку й самоосвіти на основі унаочнення першої, другої та шостої максим педагогічної спадщини Я. Чепіги (доведення визначальної ролі педагога в суспільному та національному розвитку та формування аксіоматичності концепції «Lifelong learning»).

Другий проект орієнтований на створення діагностичного інструментарію та організаційних умов для визначення на діагностичній основі актуальних освітніх потреб педагогічних кадрів закладів освіти Миколаївської області. Інструментарій відповідає компонентам професійної компетентності педагогів (третья й четверта максими Я. Чепіги): педагогічний, психологічний, ціннісно-етичний, цифровий, інклюзивний, державомовний, фаховий.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусол. – К. : Ірпінь, 2005. – 1 728 с.

Третій проект сприятиме усуненню суперечності між професійними потребами педагога щодо підвищення кваліфікації на робочому місці та реальними умовами для їхнього задоволення (на рівні області, громади, закладу освіти тощо). Цільовою аудиторією проекту стануть керівники закладів освіти, які опанують сучасні підходи до створення ефективного середовища професійного розвитку педагогів (п'ята максима Я. Чепіги) та запровадження корпоративних (горизонтальних або перехресних) методів навчання в закладах освіти.

Відтак глибинне вивчення класичних науково-педагогічних творів Я. Чепіги дає можливість систематизувати принципи самоосвітньої діяльності педагога з урахуванням потреб сучасності й створити необхідні наукові, методичні й організаційні умови для реалізації дієвої системи інформальної освіти в регіоні.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що наукова спадщина Я. Чепіги є невичерпним джерелом педагогічної та методичної мудрості, джерелом збагачення сучасної науки й практики, зокрема в галузі управління та моделювання професійного розвитку педагогів для створення конкурентоздатної національної школи. Рекомендації, надані великим українським ученим, значно випередили свій час і мають високий рівень актуальності для сучасної освітньої теорії й практики та потребують подальшого докладного вивчення для реалізації в справі розбудови Нової української школи.

Перспективи подальших досліджень. У статті зроблено спробу об'єктивувати проблему саморозвитку педагогів в умовах постіндустріального суспільства на основі класичних педагогічних праць і сучасних наукових розвідок. Перспективою досліджень стануть питання обґрунтування моделі самодіагностики педагогів, результатів її пілотування та реалізації.

2. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників [Електронний ресурс] // Постанова КМУ від 21 серпня 2019 № 800 (редакція від 31.12.2019). Верховна рада України – 2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (27.04.2020).

3. Змеев С. И. Основы андрагогики : учебное пособие для вузов / С. И. Змеев. – М. : Флинта; Наука, 1999. – 152 с.

4. Кириченко М. Професійний розвиток педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівних кадрів освіти у відкритому суспільстві [Електронний ресурс] / М. Кириченко // Theory and methods of educational management : electronic journal. – 2016. – № 2 (18). – Режим доступу: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v18_16/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf

5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (30.04.2020).

6. Равен Д. Компетентность в современном обществе : явление, развитие и реализация / Д. Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 396 с.

7. Стойкова В. В. Концепти моделювання технології післядипломної освіти педагогів у постнекласичній парадигмі (за мотивами твору К. Д. Ушинського «Проект учительської семінарії») / В. В. Стойкова // Вересень. – 2020. – № 1 (84). – С. 11–22.

8. Стойкова В. В. Підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів у післядипломній освіті до організації мережевого профільного навчання старшокласників [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 : захищена в Київському університеті імені Бориса Грінченка, м. Київ 06.02.2018 : / Стойкова Вікторія Володимирівна. – К., 2018. – 378 с.

9. Чепіга Я. Ф. Народний учитель і національне питання / Я. Ф. Чепіга (Зеленкевич) // Вибрані педагогічні твори : навч. посіб. ; упоряд., наук. ред. Л. Д. Березівська ; Ін-т педагогіки АПН України. – Харків : ОВС, 2006а. – 328 с. – С. 57–65.

10. Чепіга Я. Ф. Самовиховання вчителя / Я. Ф. Чепіга (Зеленкевич) // Вибрані педагогічні твори : навч. посіб. ; упоряд., наук. ред. Л. Д. Березівська; Ін-т педагогіки АПН України. – Харків : ОВС, 2006б. – 328 с. – С. 129–144.

11. Broadwell Martin M. Teaching for learning (XVI) [Електронний ресурс] / Martin M. Broadwell // Gospel Guardian. – 20 February 1969. – Режим доступу: http://www.wordsfitlyspoken.org/gospel_guardian/v20/v20n41p1-3a.html

12. Maslow A. H. A Dynamic Theory of Human Motivation. / A. H. Maslow // Understanding human motivation. In C. L. Stacey & M. DeMartino (Eds.). – Howard Allen Publishers. – 1958. – p. 26–47. DOI:10.1037/11305-004

**САМОРАЗВИТИЕ ПЕДАГОГА:
ОТ МАКСИМОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ Я. ЧЕПИГИ
К РЕГИОНАЛЬНОМУ ПРОЕКТУ**

*Стойкова Виктория,
кандидат педагогических наук, заместитель
директора по научно-педагогической работе
Николаевский областной институт
последипломного педагогического образования
ул. Адмиральская, 4-а, 54001, г. Николаев, Украина
viktoriya.stoykova@moippo.mk.ua*

В статье обоснованы принципы профессионального саморазвития педагога в со-

временной украинской школе в контексте классической педагогической науки (на основании изучения научных трудов украинского ученого, педагога, психолога, общественного деятеля, основателя украинской национальной школы, талантливого методиста Якова Феофановича Чепиги) с учетом вызовов постиндустриального общества.

Выделены шесть фундаментальных педагогических принципов-максимов Я. Чепиги о процессах саморазвития педагога. Полученные выводы экстраполированы на современную систему профессионального развития педагогов. Доказано, что в разные периоды общественного развития, место всех видов образования кардинально изменилась. В условиях постиндустриального общества (в отличие от индустриального) ключевое место занимает информальное образование.

Объективирована структура автодинамической системы саморазвития педагога и определено, что ее бесперебойное функционирование возможно при условии реализации Концепции информального образования педагогов Николаевской области, инициированной Николаевским областным институтом последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: *автодинамическая система саморазвития; концепция информального образования; максимы профессионального саморазвития; мотивация, потребности, принципы формирования компетентности; самодиагностика; Яков Чепига.*

TEACHER SELF-DEVELOPMENT: FROM THE MAXIMS OF YAKIV CHEPIGA'S PEDAGOGICAL HERITAGE TO THE REGIONAL PROJECT

Stoikova Viktoriia,

*Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Deputy
Director for Scientific and Pedagogical Work
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
viktoriya.stoykova@moippo.mk.ua*

The article substantiates the principles of the teacher self-development in a contemporary Ukrainian school in the context of classical pedagogy (based on the works of Yakiv Chepiga who was a famous Ukrainian scientist, an educator, a psychologist, a public figure and a founder of the Ukrainian national school) but taking into account the challenges of post-industrial society.

The author singles out six fundamental pedagogical principles – the Yakiv Chepiga's maxims, regarding the teacher development: 1) a teacher's unique role in the civilization and society evolution; 2) the role of a folk teacher in Ukrainian nation development; 3) the structure of a teacher professional competence; 4) the ethical value component of teacher competence; 5) reflection and pedagogical predictions; 6) teachers' advanced training and life-long learning.

The obtained conclusions are extrapolated to the modern system of teachers advanced training. It is proved that the significance of all types of education has changed drastically during different periods of society development. In a post-industrial society (in contrast to an industrial one) informal education has a key role. The structure of the teacher self-development autodynamic system is objectified. It consists of four compulsory elements: a dynamic system (a teacher as a subject of learning process); a regulator or transmission device (motivation for professional self-development); a source of external energy (a teacher as a subject of pedagogical activity); feedback to inform the regulator about the need to obtain a new energy portion (professional needs).

It is stipulated that uninterrupted functioning of this system requires coordinated work. It is possible only if to introduce the Concept of teachers' informal education initiated by the

Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute.

Keywords: *autodynamic system of self-development; the concept of informal education; maxims of professional self-development; motivation, needs, principles of competence development; self-diagnosis, Yakiv Chepiga.*

REFERENCES

1. Broadwell, Martin M. (20 February 1969) Teaching for learning (XVI). The Gospel Guardian. Retrieved 11 May 2018. http://www.wordsfittlyspoken.org/gospel_guardian/v20/v20n41p1-3a.html (eng).
2. Busol, W. T. (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. K.: Irpin (ukr).
3. Chepiha, Ya. F. (2006a). Narodnyi uchytel i natsionalne pytannia [People's teacher and national question]. In *Chepiha (Zelenkevych), Ya. F. & Berezivska, L. D. (nauk. red.) Vybrani pedahohichni tvory* [Selected pedagogical works]; In-t pedahohiky APN Ukrainy. Kharkiv, 57–65 (ukr).
4. Chepiha, Ya. F. (2006b). Samovykhovannia vchytelia [Teacher self-education]. In *Chepiha (Zelenkevych), Ya. F. & Berezivska, L. D. (nauk. red.) Vybrani pedahohichni tvory* [Selected pedagogical works]; In-t pedahohiky APN Ukrainy. Kharkiv, 129–144 (ukr).
5. Kyrychenko, M. (2016). Profesiyni rozvytok pedahohichnykh, naukovopedahohichnykh pratsivnykiv ta kerivnykh kadrov osvity u vidkrytomu suspilstvi [Professional development of pedagogical, scientific and pedagogical workers and managers of education in an open society]. Theory and methods of educational management: electronic journal. № 2 (18). Retrived from: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v18_16/D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf (ukr).
6. Maslow, A. H. (n. d.). A Dynamic Theory of Human Motivation. Understanding Human Motivation, 26–47. <http://www.doi:10.1037/11305-004> (eng).
7. On education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 № 2145-VIII, with changes and additions. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (ukr).
8. Raven, D. (2002). *Kompetentnost' v sovremennom obshchestve: javlenie, razvitie i realizacija* [Competence in modern society: phenomenon, development and implementation]. M.: Kogito-Centr (rus).
9. Some issues of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers. Resolution of the Cabinet of Ministers of August 21, 2019 № 800 (as amended on December 31, 2019). Retrived from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text/> (ukr).
10. Stoikova, V. V. (2020). Kontsepty modeliuвання tekhnolohii pislidyplomnoi osvity pedahohiv u postneklasychnii paradyhmi (za motyvamy tvoriv K. D. Ushynskoho «Proekt uchytelskoi seminarii») [Concepts of postgraduate teachers education modeling in the post-non-classical paradigm (based on «Teacher Seminary Project» by Kostiantyn Ushynskiy)]. *Veresen*, 1 (84), 11–22 (ukr).
11. Stoikova, V. V. (2018). *Pidhotovka kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u pislidyplomnii osviti do orhanizatsii merezhevoho profilnoho navchannia starshoklasnykiv* [Training of heads of general educational institutions in postgraduate education in the organization of network profile training of senior pupils]. (Candidate's thesis). Kyivskyi un-t im. B. Hrinchenka. Kyiv (ukr).
12. Zmeev, S. I. (1999). *Osnovy andragogiki* [Fundamentals of andragogy]. M.: Flinta; Nauka (rus).